

**СИНЕРГЕТИКА В ЛІТЕРАТУРІ,
ЩО ВІДОБРАЖАЄ ХАОС І ПОШУКИ НОВОГО КОСМОСУ:
про книгу Н. В. Абабіної «Література і синергетика» (Одеса : Фенікс, 2021. 152 с.)¹**

Силантьєва В. І.

доктор філологічних наук, професор

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Кілька років тому, відстоюючи право літературознавців аналізувати та коментувати твори, що змістом або формою відтворюють коливальний контур сучасності, я віддала до друку роботу «Синергетика в літературознавстві, чи вона потрібна?» (зб. Південний архів. Філологічні науки. Херсон, 2012. Вип. 54. С. 21–25). Тоді здавалося, що закони хаосу і випадкового порядку (флуктуацій), відкриті фізиками, насамперед бельгійським ученим І. Пригожином, мають відношення тільки до матеріальних речей. Але німецький психолог Г. Хакен – автор кількох фундаментальних праць про психічне переорієнтування і самоорганізацію людини у ситуації «розбалансування» – примусив наукове співтовариство замислитися над синергетикою як галуззю знань, що може мати поширене поле використання.

Модус розбалансування та пошуку нових форм відображення дійсності в усіх видах мистецтва незмінно заявляє про себе у періоди художнього переорієнтування: на зламі тисячоліть, естетичних епох, на рубежі століть. Обґрунтована і затверджена традиція у такі часи здається архаїчною і піддається трощинню, настають часи, що колись названі декадентськими. У синергетиці вони позначаються «дисипативними» і «нестабільними», націленими на вироблення «нового порядку з хаосу». Оскільки синергетика не тільки позначає стадії «переходу й пошуку», а й пропонує теоретичне визначення та аналіз етапів стадіаль-

ності переорієнтування, то, звісна річ, вона провокує дослідника будь-якої галузі знань оволодіти методикою такого аналізу. Зазначимо, що до цього прийшла і це зробила на високому науковому рівні Н. В. Абабіна, доцент кафедри зарубіжної літератури ОНУ імені І. І. Мечникова.

Книга «ЛІТЕРАТУРА І СИНЕРГЕТИКА» опублікована з позначкою «навчальний посібник для студентів, аспірантів і викладачів гуманітарних факультетів»; її текст призначений для вивчення у сучасній вищій школі; він орієнтує читача у загальній теорії синкретичного пост-структурного уявлення про світ і демонструє принципи та способи аналізу літературних творів, які зазнали впливу художньо-естетичних коливань «перехідного» часу. Отже, в посібнику є добре виражена теоретична і практична частина. Виокремлюються такі складники, як художнє мислення і світосприйняття періодів кризи-хаосу-переорієнтування; уводяться і коментуються синергетичні поняття «нелінійний світ», «самоорганізація», «хаос і порядок», «дисипація», «саморозвиваюча система», «нелінійне середовище», «синергетичні фазові переходи» і т.ін. Зближуючи ці поняття із суто літературним матеріалом, авторка пропонує то розглянути сам твір як неоднозначний, діалогічно загострений процес, то подивитись на текст як саморозвиваючу (самовизначену) систему. Особливого статусу набуває розділ, присвячений психологічній корекції людини у стані кризового та перехідного неспокою.

Масив художніх текстів складається з творів зарубіжної російської, англійської, американської та німецької літератури переважно рубежу XIX–XX століть, але з проєкцією на часи нашого сучасного переходу від класичних до новітніх, актуальних саме сьогодні, форм відображення дійсності. Таким чином, творчість А. Чехова, І. Буніна, О. Купріна, Т. Гарді, Р. Бредбері, С. Кінга пов'язується сумісним ланцюгом подібностей і відмінностей, властивих історичному часу та індивідуальному пошуку свого шляху кожним із зазначених авторів. І якщо А. Чехов, О. Купрін і Т. Гарді «своїм» насамперед вважали шлях від романної традиції до новели «романного гатунку», то саме А. Чехов і Р. Бредбері, окрім коротких форм, відповідних розпачу розпуття, воліли заглибитися у внутрішній світ людини, яку пізніше назвуть «людиною розгубленою». Якщо, за думкою Н. В. Абабіної, творами А. Чехова доцільно ілюструвати фазові переходи від хаосу до перших атракційних сполук «нової

¹ Абабіна Н. Література і синергетика : навчальний посібник. Одеса : Фенікс, 2021. 152 с.

гармонії», то нова досить цілісна формула всесвіту і людини в ній була запропонована І. Буніним. І якщо Гетевська модель особистості в періоди «межі і переходу» перетворюється на «Фауста, який втратив себе» і бентежить серця багатьох, то подібна їй модель людини, що «живе на перехресті», у творчості О. Купріна, І. Буніна та С. Кінга збуджує надію на «перетворення себе» і можливість різноманітних шляхів у загальному русі «до самих себе». Отже, формула «Я отримав більше, ніж марив про те, але я переможений» поступово наповнюється несміливою і, як здається сучасникам, відірваною від реальності надією «жити як можна більше, як можна ширше».

Зазначений авторський пошук і рух до нової концепції людини і нової форми твору Н. В. Абабіна супроводить докладним аналізом текстів класиків і сучасників, котрі переживають добу «кінця і початку», багатим цитуванням. Наприклад, думки А. Чехова про перспективи майбутнього висловлює Лаєвський, герой повісті А. Чехова «Дуель»: «І хто про те знає? Може бути, допливуть до справжньої правди?» Очікування «нового і чистого» реалізується в досліджуваних текстах пронизливою надією. А. Чехов: «...правда і краса, які направляли людське життя, мабуть, завжди становили головне в людському житті і взагалі на землі». Характерно, що ці думки двадцятидворічного студента супроводить відчуття молоді радості, внаслідок чого «життя здавалося йому чудовим, чудовим і повним високого сенсу». Таке ж відчуття змін супроводить і одного з героїв І Буніна: «І чиста, як це небо, радість наповняла душу».

Таким чином, констатує Н. В. Абабіна, відчуття хаосу, який супроводить сьогоднішнє покоління, надаючи людині можливість переорієнтування і нового пошуку себе у світі, не може сприйматися тільки як трагедія. Це час змін і шлях не тільки втрат, а й нових надій. Інша річ – з чим приходиться людина до коректування свого характеру і спілкування з оновленим соціумом, на кого і на що вона орієнтується. Щодо фазового переходу, то навчальний посібник Н. В. Абабіної надає читачеві не тільки комплекс загальнотеоретичних відомостей з проблематики синергетичних знань і є книгою літературознавця з проблем сучасної літератури. Він може сприйматися як керівництво до дії у сенсі самопізнання в часі, в якому живемо.